

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการวิจัย ประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

1. ทฤษฎีและแนวคิดการบริหารการศึกษา
2. แนวคิด หลักการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ
3. การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีและแนวคิดการบริหารการศึกษา

การบริหาร โดยทั่วไปแล้วใช้ในความหมายที่กว้างมาก อาจรวมถึงการบริหารงานทุกด้าน ทั้งภาคราชการ และภาคธุรกิจเอกชน ได้มีผู้ให้ความหมายคำว่า การบริหาร แตกต่างกันไป เช่น Drucker (อ้างใน ธงชัย สันติวงษ์, 2535, หน้า 11) ได้กล่าวว่า การบริหาร คือ การทำให้งานต่าง ๆ ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นกระทำ เช่นเดียวกับที่ Follet (อ้างใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528, หน้า 45) ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ ศิลปะของการทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น ส่วน พันธ์ หันนาคินทร์ (2529, หน้า 24) ได้ให้ความหมายของการบริหารว่าคือ กระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมี จัดการดำเนินงานของสถาบันนั้น ๆ ให้ไปสู่จุดหมายที่ต้องการ และ ชูบ กาญจนประกร (อ้างใน สมพงษ์ เกษมสิน, 2526, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของการบริหารว่า หมายถึง การทำงานของคณะบุคคล (Group) ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

การบริหารนั้น นอกจากจะมองว่าเป็นกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลร่วมกันดำเนินการแล้ว ยังสามารถที่จะมองได้อีกว่า การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ว่าการบริหารเป็นศาสตร์ (Science) เพราะเป็นวิชาการที่มีกำหนด กฎเกณฑ์ ทฤษฎี หลักการ และกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งสามารถเรียนและศึกษาได้ จึงจำเป็นต้องมีการอบรม ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะ ความชำนาญ และการบริหารที่เป็นศิลป์ (Art) มีความหมายถึงการนำความรู้ ทฤษฎี หลักการ กระบวนการต่าง ๆ มาใช้เพื่อให้งานบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

จากความหมายที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรการบริหาร มาดำเนินการตามกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการบริหารการศึกษานั้น วิจิตร ศรีสอาน (อ้างใน เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2525, หน้า 3) ให้ความหมายว่า หมายถึงการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ก็ตามอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาคน (Human development) ให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ส่วน เมธี ปิณฑนันทน์ (2521, หน้า 2) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินการ หรือให้บริการด้านการปกครอง การเรียนการสอนและปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการศึกษาร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้การเรียนการสอนนั้นได้ดำเนินไปด้วยดี มีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ สำหรับ ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2525, หน้า 8) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษามีถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายฝ่ายร่วมดำเนินการเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ทั้งในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรม ทักษะ คุณธรรม ค่านิยม พร้อมทั้งจะสนองการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินการ

การบริหาร ทั้งการบริหารทั่วไป และการบริหารการศึกษา สามารถมองได้ใน 2 ลักษณะ คือ การบริหารในฐานะที่เป็นงาน หรือภารกิจ (Task) และการบริหารในฐานะที่เป็นกระบวนการ (Process)

Guruge (อ้างใน กิตติมา ปิติติลล, 2532, หน้า 4) ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของยูเนสโก ได้ให้ความหมายของการบริหาร ไว้ว่า การบริหารเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการวินิจฉัย ตัดสินใจ การวางแผน ประกอบการใช้ข้อมูลต่าง ๆ มาควบคุมการปฏิบัติงาน เพื่อความก้าวหน้าของงานให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ และผู้บริหารต้องมีเทคนิคในการบริหาร โดยใช้เครื่องมือ วิธีการปฏิบัติต่าง ๆ ในการนิเทศ แนะนำ ชูใจ บุคลากรในองค์กรให้ปฏิบัติงานให้ได้ผลดี และ พันธ หันนาคินทร์ (2529, หน้า 60) กล่าวว่า กระบวนการบริหารมีลักษณะเป็นวัฏจักรที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกัน เพราะเมื่อมีอะไรมากระทบกระบวนการขั้นใดขั้นหนึ่ง ก็อาจจะต้องปรับปรุงกระบวนการขั้นอื่น ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการบริหารคือ ขั้นตอนการปฏิบัติที่ต่อเนื่องและพึ่งพิงซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้บริหารมีหน้าที่ดำเนินงานตามขั้นตอน อย่างต่อเนื่องเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เช่นเดียวกัน ศิริอร ชันธหัตถ์ (2531,

หน้า 41 – 48) กล่าวถึงกระบวนการการบริหารไว้ว่า การเป็นผู้บริหารที่ดี จะต้องทราบถึงงานหรือภารกิจในการบริหารองค์การและหลักการบริหาร หัวใจของหลักการบริหารก็คือ กระบวนการบริหารประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงานผล และการจัดทำงบประมาณ การบริหารนี้ใช้ได้ทั้งการบริหารรัฐกิจและการบริหารธุรกิจ

สำหรับ ธงชัย สันติวงษ์ (2535, หน้า 94) ให้ทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ว่าหน้าที่ของผู้บริหาร สามารถจำแนกออกเป็น หน้าที่ในการวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม พิจารณาแล้วจะเห็นว่า หน้าที่ในการบริหารเหล่านี้ ต่างมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างใกล้ชิด เป็นลักษณะของกระบวนการอย่างหนึ่ง การพิจารณาตามแนวคิดนี้ก็คือ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยวิธีกระทำเป็นทีละขั้นตอน ที่ต่อเนื่องหมุนเวียนกันไปอย่างเป็นระบบโดยไม่ขาดตอนจากกัน

จากแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า กระบวนการบริหาร หมายถึง การกระทำหรือกิจกรรมที่ผู้บริหารทำอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กันไปเป็นขั้นตอน และกิจกรรมนั้นต้องพึ่งพิงสอดคล้องประสานกันไปอย่างเป็นระบบเพื่อให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร ได้มีวิวัฒนาการมาเป็นยุคสมัยพอสรุปได้ดังนี้

ปี 1916 Fayol (อ้างใน เอกชัย กีสุขพันธ์, 2525, หน้า 7) ได้เสนอหลักการในการบริหาร (Administrative activities) ว่า มีกิจกรรมที่ต้องทำอยู่ 5 ประการ คือ

1. To plan หมายถึง การวางแผนเพื่อปฏิบัติ
 2. To organize หมายถึง การรวบรวมเครื่องมือ วัสดุ และกำลังคนเพื่อปฏิบัติตามแผน
 3. To command หมายถึง การสั่งงานบังคับบัญชาให้บุคคลปฏิบัติตามหน้าที่
 4. To co-ordinate หมายถึง การประสานงานของหน่วยต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน
 5. To control หมายถึง การควบคุมให้งานทุกอย่างดำเนินไปตามที่ได้วางแผนไว้
- จากแนวคิดเรื่องหลักการบริหารของ Fayol นี้เองที่เป็นต้นแบบให้นักบริหารคนอื่นได้นำไปประยุกต์ให้ครอบคลุมสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้น

ปี 1937 Gulick and Urwick (อ้างใน เอกชัย กีสุขพันธ์, หน้า 7) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภารกิจการบริหารว่าเป็น POSDCORB ประกอบด้วยภารกิจของผู้บริหารที่ต้องปฏิบัติคือ

1. Planning หมายถึง การวางแผน และหาวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2. Organizing หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ให้ชัดเจนพร้อมลักษณะวิธีการประสานงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

3. Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคคลของหน่วยงานตั้งแต่การสรรหา บรรจุ แต่งตั้งอบรมและพัฒนา ตลอดจนการบำรุงรักษาให้บุคลากรอยู่ในสภาพการทำงานที่ดีเสมอ

4. Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ ให้การปฏิบัติงานของบุคลากรในหน่วยงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

5. Co-ordinating หมายถึง การประสานงาน หรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานหรือตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6. Reporting หมายถึง การเสนอรายงานให้ผู้บริหารที่รับผิดชอบต่าง ๆ ทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาทราบความเคลื่อนไหวของงานตลอดเวลา โดยการเสนอเป็นรายงาน บันทึกเป็นหลักฐาน มีการวิจัยและตรวจสอบอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อการปรับปรุงงานได้ทันทีหรือในอนาคต

7. Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณการเงิน การวางแผน การทำบัญชีใช้จ่ายเงิน ตลอดจนการควบคุมดูแลการเงินต่าง ๆ ให้เป็นไปโดยรัดกุมและรอบคอบ

ปี 1950 Newman (อ้างใน เพชร วงศ์เป่ง, 2529, หน้า 12) ได้เสนอว่า กระบวนการบริหารประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนงาน การจัดรูปงาน การจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ การอำนวยการ การควบคุมบังคับบัญชา ซึ่งคล้ายคลึงกับ Sears (อ้างใน ภิญญู สาธร, 2526, หน้า 209) ที่เสนอแนวคิดกระบวนการบริหารการศึกษา มีลำดับขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การวางแผน การจัดรูปงาน การอำนวยการ การประสานงาน การควบคุม

ปี 1955 สมาคมผู้บริหารโรงเรียนแห่งสหรัฐอเมริกา (อ้างใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528, หน้า 45) ได้เสนอทฤษฎีกระบวนการบริหารการศึกษาไว้ 5 ประการ คือ การวางแผน การกำหนดทรัพยากร การกระตุ้นเสริมกำลัง การประสานงาน การประเมินผลงาน

ปี 1957 Gregg (อ้างใน จรัส โพธิศิริ, 2523, หน้า 10) ได้เสนอภารกิจของการบริหารไว้ 7 ประการ คือ การตัดสินใจ การวางแผน การจัดรูปงาน การสื่อสาร การใช้อิทธิพล การประสานงาน การประเมินผลงาน

ปี 1967 Johnson (อ้างใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528, หน้า 45) ได้เสนอกระบวนการบริหารไว้ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การจัดรูปงาน การสื่อสาร การควบคุม

ปี 1995 Bennis (อ้างใน กรมการศาสนา, 2540, หน้า 23) สรุปว่า การจัดการหรือการบริหารเป็นกระบวนการ มีหน้าที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การอำนวยการ (Leading) และการควบคุมงาน (Controlling)

เมื่อพิจารณาจากภารกิจการบริหารของนักคิด นักวิชาการดังกล่าวข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่า มีองค์ประกอบคล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันในจำนวนภารกิจเท่านั้น ภารกิจหลักที่ทุกคนให้ความสำคัญเหมือนกันคือ ในเรื่องการวางแผน การจัดองค์การ การประสานงาน และการควบคุมงาน

ผู้วิจัย จึงได้นำแนวคิดการกำหนดภารกิจการบริหารดังกล่าวนี้ มาเป็นแนวทางในการวิจัย ในครั้งนี้ มีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการกำหนดสิ่งต้องปฏิบัติในอนาคต เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย การวางแผนเป็นการคิด และกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติ เป็นการตัดสินใจไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร จะทำอย่างไร จะให้ใครทำ จะทำที่ไหนและจะทำเมื่อไร (สพช., 2531, หน้า 53)

2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การวางระเบียบให้กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การ สมดุลย์กัน โดยกำหนดว่า ใครมีหน้าที่ทำอะไร มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การบรรลุตามแผนที่กำหนดไว้ (สมพงษ์ เกษมสิน, 2526, หน้า 103)

3. การประสานงาน (Co-ordinating) หมายถึง การสร้างความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติ จัดระเบียบงานให้เรียบร้อย และสอดคล้องกลมกลืนกัน เพื่อให้งานสมดุลย์ และสำเร็จตามเป้าหมาย ในเวลาที่กำหนดไว้ (สมพงษ์ เกษมสิน, 2526, หน้า 148)

4. การควบคุมงาน (Controlling) หมายถึง การใช้ศิลปะการบริหาร เพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องตามวิธีการหรือไม่ และผลการปฏิบัติงานถึงมาตรฐานเพียงใดหรือไม่ (สมพงษ์ เกษมสิน, 2526, หน้า 248)

แนวคิดและหลักการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาแบบเป็นทางการ (Formal Education) โดยที่โรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นแหล่งความรู้ที่เป็นทางการในทุกสังคม ซึ่งมีหลายระดับ ตั้งแต่อนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา

โรงเรียนจัดเป็นองค์การแบบเป็นทางการ (Formal Organization) เนื่องจากลักษณะการจัดโครงสร้างที่มีแบบแผน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในโรงเรียน มักจะเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ

การบริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินงานโดยร่วมกับบุคลากรของโรงเรียน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน เช่น บุคลากร เงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ โดยดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติที่กำหนดในกฎ ระเบียบ เทคนิคการทำงาน ตลอดจนการใช้เวลาในช่วงปีการศึกษาหนึ่ง ๆ และในการบริหารโรงเรียนต้องมีการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม คำนึงถึง และปรากฏผลงานคือผลการศึกษาที่ปรากฏแก่นักเรียนได้ผลดี และเป็นไปตามหลักสูตร

การจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพนั้น พิจารณาได้จากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ความพร้อมของทรัพยากร การบริหารโรงเรียนก็เหมือนกับการบริหารกิจการทั่วไป ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงวิธีการจัดการ ซึ่งความพร้อมของทรัพยากรนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันจะนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2. การบริหารงาน มีการใช้กระบวนการบริหารที่อาศัยแนวคิด ทฤษฎีการบริหาร ให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน เพราะการบริหารเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ภารกิจของโรงเรียนดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

3. การจัดการเรียนการสอน หน้าที่หลักของโรงเรียน คือหน้าที่ให้การศึกษา (The Function of Education) นั่นก็คือ การจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนหรือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ คุณภาพ และมาตรฐานของสถานศึกษา จึงอยู่ที่การจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนสามารถบรรลุผลตามเป้าหมายของหลักสูตร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 152 – 153) สรุปว่า อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สังคมคาดหวังจากโรงเรียนก็คือ การผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ได้คาดหวังไว้ว่า การศึกษาจะช่วยสร้างคนไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี
2. รู้จักวิเคราะห์
3. คิดแบบองค์รวม
4. เรียนรู้ด้วยตนเอง
5. มีคุณธรรม จริยธรรม

โดยโรงเรียนจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 5 กระบวนการ คือ

1. การเรียนรู้อย่างมีความสุข
2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
3. การเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด
4. การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัย : การฝึกฝน กาย วาจา ใจ
5. การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ : ศิลปะ ดนตรี กีฬา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2539, หน้า 39 – 40) ได้สรุปแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการไว้ว่าเพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพกระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษา 4 ด้าน ดังนี้

1. การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา
2. การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา
3. การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน
4. การปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

จะเห็นได้ว่ากระทรวงศึกษาธิการเองก็ได้พิจารณาเห็นว่าการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ดังเช่นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาโดยนำองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ กำหนดไว้ในแนวทางปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ คือ

1. ความพร้อมของทรัพยากร กำหนดไว้ในแนวทางการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา โดยให้ดำเนินการจัดโรงเรียนให้เป็นปัจจุบันเป็นการเตรียมความพร้อมด้านอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และกำหนดไว้ในการปฏิรูปครู และบุคลากรทางการศึกษาเป็นการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร
2. การบริหาร กำหนดไว้ในแนวทางการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา
3. การจัดการเรียนการสอน กำหนดไว้ในแนวทางการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

1. ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์

วิเชียร อาภาศฤกษ์ และ สุนทร สุภูตะโยธิน (2528, หน้า 175 – 178) ได้รวบรวมประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์ สรุปได้ว่า การศึกษาของพระสงฆ์แต่เดิมยึดถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ปรัชญา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก

ปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติธรรม และปฏิเวธ เป็นการตรัสรู้ล่วงผลปฏิบัติ แยกเป็นฝ่ายคันถธุระ และฝ่ายวิปัสสนาธุระ ซึ่งเน้นทางภาทพญญ์และภาทปฏิบัติตามลำดับ การศึกษาเล่าเรียนในฝ่ายคันถธุระนั้น ได้อาศัยพระไตรปิฎกเป็นพื้นฐาน และใช้คัมภีร์ที่อธิบายความในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องมือตลอดมา จนถึงปัจจุบัน การศึกษาระบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรม

สมัยกรุงศรีอยุธยา จัดระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ บาเรียนตรี ต้องแปลบาลีจนจบพระสูตร บาเรียนโท ต้องแปลบาลีจบพระสูตรและพระวินัย และบาเรียนเอก ต้องแปลบาลีจบพระวินัยและพระธรรม

ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เปลี่ยนระบบชั้นเรียนเป็นเปรียญ 1 ถึง 9 ประโยค

นอกจากวิชาพระปริยัติธรรมโดยตรงแล้ว ในวัดทั่ว ๆ ไป แต่เดิมมีการศึกษาศิลปวิทยาต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ประกอบสำหรับการดำรงวัดบ้าง ที่เป็นขนบธรรมเนียมของวัดบ้าง โดยเฉพาะวิชาก่อสร้าง ช่างฝีมือ และศิลปะต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ตลอดจน นิติศาสตร์ เกษศาสตร์ พงศาวดาร ตำนานบ้านเรือนและท้องถิ่น เป็นต้น แต่ศิลปวิทยาเหล่านี้ มิได้มีการสืบทอดอย่างเป็นระบบและไม่มีการยอมรับอย่างเป็นทางการ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ประชาชนหันเหความสนใจไปในด้านอื่น ๆ ในสมัยต่อมา ศิลปวิทยาเหล่านี้ก็เสื่อมสูญหรือค่อย ๆ เลือนลางหายไป

สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการริเริ่มปรับปรุงเปลี่ยนแปลงศาสนศึกษาครั้งใหญ่ คือ มีการทำนุบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมที่สืบทอดมาแต่เดิม และวางหลักสูตรให้เรียนทางโลกควบคู่กันไป มีการย้ายการสอนพระปริยัติธรรมที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง มาจัดตั้งเป็นบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ เรียกว่า มหาธาตุวิทยาลัย เป็นวิทยาลัยแห่งแรกของไทย และเป็น การเริ่มจัดการศึกษาของสงฆ์ในรูปสถาบัน ต่อมาได้ทรงเปิดมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระราชทานนามใหม่แก่ มหาธาตุวิทยาลัย เป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีโครงการว่า สถาบันศาสนศึกษา 2 แห่งนี้ จะเป็นแหล่งที่พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรม มีพระไตรปิฎกเป็นแกน และวิชาชั้นสูงอย่างสมัยใหม่ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเริ่มการศึกษาอย่างสมัยใหม่ สำหรับพระภิกษุสามเณรในมหามกุฏราชวิทยาลัย และในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ก็ได้ทรงริเริ่มจัดตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมขึ้นมาใหม่อีกระบบหนึ่ง แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี จัดเป็นความรู้ระดับนวกภูมิธรรม นักธรรมชั้นโท จัดเป็นความรู้ระดับมัชฌิมภูมิ และนักธรรมชั้นเอกจัดเป็นความรู้ระดับเถรภูมิ การศึกษาแบบนักธรรมที่จัดเสริมเข้ากับการศึกษาบาลี

แบบเปรียญ โดยสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง จะช่วยให้ผู้ศึกษาพัฒนาความสามารถในการเข้าถึงสาระแห่งความรู้ในคัมภีร์ และนำความรู้ในคัมภีร์ออกมาแสดง และใช้ประโยชน์พร้อมทั้งมีทัศนะที่กว้างและลึกยิ่งขึ้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยได้ดำเนินต่อเนื่องเรื่อยมา โดยมีได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลักการ และวิธีการทั้งในหลักสูตรและแบบเรียน กล่าวคือ ในแผนกบาลี มีวิชาบาลีไวยากรณ์เป็นพื้นฐานเบื้องต้น ต่อจากนั้น มีวิชาแปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธการแต่งฉันท และการแต่งเรียงความภาษามคธ ส่วนแผนกธรรมก็มีเพียงวิชา เรียงความแก่กระฐีธรรมให้ฝึกหัดอธิบายความในและพุทธศาสนายิตต่าง ๆ วิชาธรรมให้รู้เข้าใจหลักธรรมในหมวดธรรมต่าง ๆ ที่ควรรู้และรู้จักวิจารณ์ข้อธรรมสำคัญ ๆ วิชาวินัย ให้ศึกษาพระวินัยทั้งส่วนที่มาในพระปาติโมกข์ และส่วนพระอภิธัมมาจาริกวัตร รวมทั้งสังฆกรรมต่าง ๆ วิชาพุทธประวัติ ให้ศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้าและประวัติของพระสาวกองค์สำคัญ ๆ กับเพิ่มวิชาศาสนพิธีในบางชั้น การวัดผลเน้นความจำมากกว่าความเข้าใจ การกำหนดหลักสูตรและการวัดผล เป็นหน้าที่ของแม่กองบาลีสนามหลวง และแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นลำดับ ส่วนการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของวัดแต่ละวัดทั่วประเทศ ไม่มีระบบการนิเทศ การติดตาม เพื่อการพัฒนาการบริหารการศึกษาขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์ส่วนกลาง การอุปถัมภ์การศึกษาอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยได้รับเงินงบประมาณอุดหนุนของรัฐส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้จากศาสนสมบัติกลางและการจัดหาทุนของวัดนั้น ๆ

แต่เดิมการศึกษาของรัฐมิได้แยกเป็นแผนกหนึ่งต่างหาก วังซึ่งเป็นสถานศึกษาสำหรับเจ้านายและขุนนาง วัดเป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป การศึกษาเล่าเรียนจัดดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอย่างทีกล่าวข้างต้นแล้ว ก็มีการศึกษาภาษาไทยและวิชาชีพต่าง ๆ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้มีการจัดระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการขึ้น โดยนำระบบการศึกษาตามแบบอย่างของประเทศตะวันตกเข้ามาจัดดำเนินการ ในระยะแรกมีการร่วมมือกันระหว่างพุทธจักรและอาณาจักรในการจัดการศึกษาของรัฐ พร้อมทั้งได้มีการเริ่ม ปรับปรุงระบบการศึกษาของสงฆ์ขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับกาลสมัย

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ระบบการศึกษาของรัฐกับของคณะสงฆ์ได้แยกออกจากกัน นับแต่นั้นมาการศึกษาของฝ่ายบ้านเมือง ก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับ มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน เกิดขึ้นมากมายทั่วทุกส่วนของประเทศ มีการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ในส่วนอุดมศึกษาก็มีทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก นอกจากนั้นยังมีการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน และมีการพัฒนาทางด้านการเรียนการสอนไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลา

ในภาวะการณ์เช่นนี้ ประกอบกับสภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีได้มีการแก้ไขปรับปรุงได้ทำให้ค่านิยมในหมู่เยาวชน และพระสงฆ์ที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมลดลงไป พระสงฆ์มีความไม่มั่นใจต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมเดิมของคณะสงฆ์ จึงได้ชวนชวนเรียนวิชาการ ต่าง ๆ ทางโลก มากกว่าวิชาพระปริยัติธรรม เช่น เรียนกวดวิชาเพื่อสอบเทียบความรู้ในระดับมัธยมศึกษา เรียนในระบบการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ สอบวิชาชุดครู เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เรียนในระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช ตลอดจนชวนชวนเรียนวิชาชีพ เช่น พิมพ์ดีด บัญชี ช่างไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เมื่อ ความต้องการของพระสงฆ์เหล่านี้ จัดกับแนวคิดของพระเถระผู้บริหารการพระศาสนา เช่น เจ้าอาวาส ก็ทำให้เกิดการห้ามไม่ให้พระสงฆ์ไปศึกษาหาความรู้ทางโลก และทำให้เกิดการฝ่าฝืน และความกระด้างกระเดื่องก่อให้เกิดปัญหาในด้านการปกครองเป็นอันมาก

การศึกษาของคณะสงฆ์ ได้กลายเป็นช่องทางแสวงความก้าวหน้าในชีวิตของลูกหลานชาวนบพทางไกลที่ค้อยโอกาสทางสังคม ผู้บวชส่วนมากเป็นผู้ไม่มีความรู้ทั้งด้านสามัญและอาชีพเป็นพื้นฐานมาก่อน จึงต้องการศึกษาวิชาการต่าง ๆ ในระหว่างที่บวชเรียนอยู่ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจและหากลาสิกขาบพ ก็จะได้้นำความรู้ในวิชาการเหล่านั้น ไปใช้ประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อ แต่การศึกษาสายพระปริยัติธรรมมิได้มีการแก้ไขปรับปรุง ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ที่จะสามารถสนองความต้องการของผู้เข้ามาบวชตามประเพณีบวชเรียนนั้น พระภิกษุสามเณรเหล่านั้น จึงดิ้นรนชวนชวนหาทางเล่าเรียนกันเอง

ปัญหาเหล่านี้ พระเถระหลายท่านที่เป็นผู้นำในวงการคณะสงฆ์ได้พยายามแก้ไข โดยจัดให้มีการศึกษาตามระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น โดยได้ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2498 และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2490 แต่รัฐยังไม่รับรองวิทยฐานะ จนถึง พ.ศ.2527 จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ.2527 ขึ้น ซึ่งได้ให้การรับรองอย่างเป็นทางการแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตาม หลักสูตรที่คณะสงฆ์จัดดำเนินการมาแต่เดิม คือ เปรียญธรรม 9 ประโยค และแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรที่จัดขึ้นใหม่ ตามระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ หลักสูตรปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิตของสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย และหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยรับรองว่ามีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี มีศักดิ์และสิทธิ์เท่าปริญญาตรีทั่วไป

3.2 การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีสภาการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นศูนย์กลางสำหรับ ส่งเสริม ควบคุมนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งปวงในฝ่ายสังฆมณฑล เพื่อเป็นการประสานงานที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาและการวัดผล การสอบทุกแผนก ทุกสาขาของคณะสงฆ์ สภาการศึกษาของคณะสงฆ์มีองค์ประกอบดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2525, หน้า 7)

1. สมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆปริณายก	ประธานกรรมการ
2. แม่กองบาลีสนามหลวง	รองประธานรูปที่ 1
3. แม่กองธรรมสนามหลวง	รองประธานรูปที่ 2
4. นายกสภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
5. นายกสภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
6. ประธานสภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
7. อธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
8. เลขาธิการสภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
9. เลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
10. ผู้ทรงคุณวุฒิ ไม่เกิน 11 ท่าน ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช
ทรงแต่งตั้งตามมติของมหาเถรสมาคม	กรรมการ
11. เลขาธิการสภาการศึกษาสงฆ์
(อธิบดีกรมการศาสนา)	กรรมการและเลขานุการ

สภาการศึกษาของคณะสงฆ์ มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. ควบคุมการศึกษาของสงฆ์
2. ส่งเสริม ควบคุมนโยบายการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร และการศึกษาที่พระภิกษุ สามเณรจัดขึ้นสำหรับฆราวาส
3. พิจารณาวางโครงการหรือแผนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกระดับ และทุกสาขาวิชาตามนโยบายของคณะสงฆ์
4. พิจารณาให้ความเห็นชอบการจัดทำหลักสูตร และแบบเรียนตามโครงการการศึกษาทุกระดับ
5. พิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาหรือเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาตามที่มา
มหาเถรสมาคมมอบหมาย

3. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา และบาลีวิสามัญศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2430 และ พ.ศ. 2436 ตามลำดับ ต่อมามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดแผนกมัธยมขึ้น เรียกว่าโรงเรียนบาลี มัธยมศึกษาต่อมาโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาได้แพร่หลายออกไป ทางคณะสงฆ์โดยองค์กรศึกษา จึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาลำนักเรียน โดยมติสังฆมนตรีและกระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกเป็นระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ในปีพ.ศ. 2507 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นใหม่ เรียกว่า บาลีศึกษาสามัญ และปริทัศน์ศึกษา พร้อมทั้งยกเลิกระเบียบสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญ ลำนักเรียนต่อมาพิจารณาเห็นว่า การศึกษาทางโลกเจริญไปก้าวหน้ามากขึ้นตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเห็นควรให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เพื่อให้ผู้ศึกษาได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป จึงมีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2514 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2535 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน (วิชัย ธรรมเจริญ, 2541, หน้า 4)

ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 (วิชัย ธรรมเจริญ, 2541, หน้า 26 – 30) กำหนดว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในวัด หรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนจะจัดตั้งได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ และด้วยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาสงฆ์ โรงเรียนต้องจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกรมการศาสนาจะให้การสนับสนุนเป็นเงินอุดหนุนตามกำลังงบประมาณและเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนด

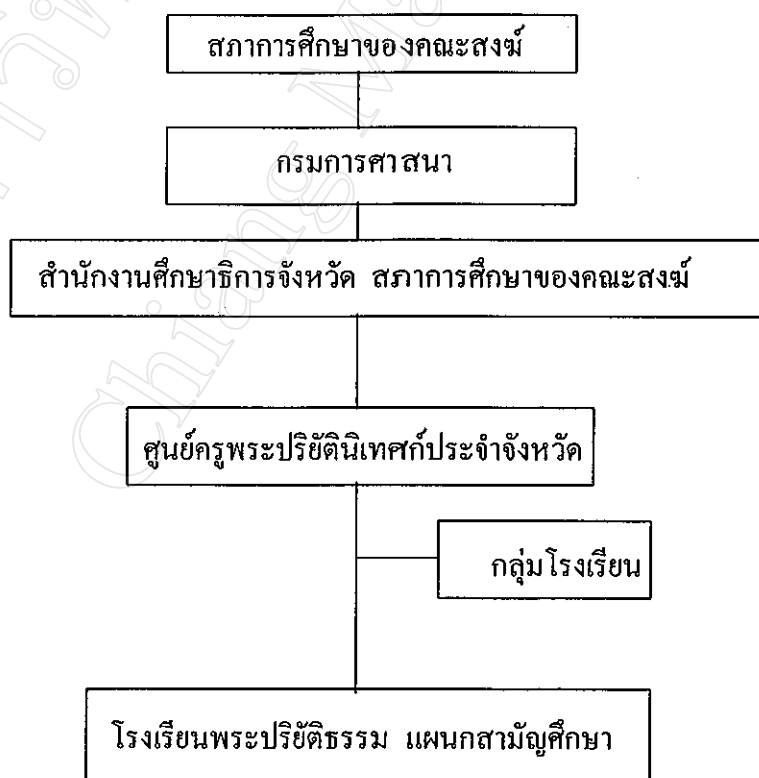
กล่าวโดยสรุป โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเปิดโอกาสให้ภิกษุสามเณร ได้ศึกษาทั้งโลกและทางธรรมควบคู่กันไป การดำเนินการเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โครงสร้างการบริหารการศึกษา หลักสูตรและโครงสร้างหลักสูตร

การดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นเรื่องของวัดเอง กรมการศาสนาภายใต้การกำกับดูแลของสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ทำหน้าที่เพียงอนุมัติการจัดตั้ง และให้การส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น เพราะโรงเรียนเหล่านี้มิได้เป็นโรงเรียนของกรมการศาสนาโดยตรงเหมือนกับโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา หรือสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ แต่มีลักษณะคล้ายกับโรงเรียนเอกชน ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

หน่วยงานที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา คือ สภาการศึกษาของคณะสงฆ์ กรมการศาสนา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด และศูนย์ครูพระปริยัติินเทศ์ประจำจังหวัด สำหรับหน่วยงานที่ให้ความสนับสนุนด้านวิชาการ ได้แก่ กลุ่มโรงเรียน นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในลักษณะให้ความช่วยเหลือและส่งเสริม ได้แก่ หน่วยงานินเทศ์สังกัดกรมสามัญศึกษา และกรมการศึกษานอกโรงเรียน

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการบริหารการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

หลักสูตรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ใช้ในปัจจุบัน มี 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2534 และหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2534 ซึ่งทั้ง 2 หลักสูตรมีจุดมุ่งหมายในการปลูกฝังให้พระภิกษุ สามเณร มีความรู้และทักษะในวิชาพระปริยัติธรรมและวิชาสามัญ พระภิกษุ สามเณรที่เรียนในแต่ละหลักสูตรจะต้องลงวิชาเรียน และจำนวนหน่วยการเรียนรู้ เพื่อให้จบหลักสูตรตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีการประเมินผลการเรียนตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พ.ศ.2534 (กิตติ ชีรสานต์, 2539, หน้า 16 – 22) มีรายละเอียดและโครงสร้างหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

1. หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน ผู้เรียนจะต้องเรียนรวมวิชาทั้งสิ้นให้ครบ 96 หน่วยการเรียนรู้ โดยแยกเป็นวิชาบังคับ จำนวน 78 หน่วยการเรียนรู้ และวิชาเลือกเสรี จำนวน 18 หน่วยการเรียนรู้ วิชาที่เรียนจำแนกเป็น วิชาสามัญ ได้แก่ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา สุขศึกษา และวิชาปริยัติธรรม ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ

2. หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน ผู้เรียนจะต้องเรียนรวมวิชาทั้งสิ้นให้ครบ 81 หน่วยการเรียนรู้ โดยแยกเป็นวิชาบังคับ จำนวน 42 หน่วยการเรียนรู้ และวิชาเลือกเสรี จำนวน 39 หน่วยการเรียนรู้ วิชาที่เรียนจำแนกเป็น วิชาสามัญ ได้แก่ ภาษาไทย สังคมศึกษา สุขศึกษา และวิชาปริยัติธรรม ได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี ธรรมวินัย

การบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม

การบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง การปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งในการวิจัยอนุโลมตามภาระงานการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา (กิตติ ชีรสานต์, 2539) โดยจำแนกงานออกเป็น 6 งาน ดังนี้

1. การบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดของโรงเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้นและมีประสิทธิภาพที่สุดจากความหมายดังกล่าว ผู้บริหารจึงต้องเป็นทั้งนักบริหาร และนักวิชาการควบคู่กันไป จึงจะสามารถบริหารงานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบข่ายงานทางด้านวิชาการ ขอบข่ายงานวิชาการที่อยู่ในความรับผิดชอบของผู้บริหารที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. หลักสูตร
2. การจัดแผนการเรียน
3. การจัดตารางเรียน
4. การจัดครูเข้าสอน
5. การจัดกลุ่มการเรียน
6. การจัดสอนซ่อมเสริม
7. การประเมินผลการเรียน

การพัฒนางานวิชาการ สรุปได้ดังนี้

งานวิชาการเป็นงานที่จะต้องปรับปรุงและพัฒนาให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนอย่างเต็มที่ การนิเทศภายในเป็นสิ่งที่จะทำให้การเรียนการสอนได้รับการพัฒนาอยู่เสมอ ครูและผู้สอนก็ควรได้มีการพัฒนาด้วย

2. งานบริหารงานบุคลากร

การบริหารงานบุคลากร ภิญญู สาธร (2526) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การบริหารงานบุคคล คือ การใช้คนเข้าทำงานให้ได้ผลดีที่สุด ภายในเวลาอันสั้นที่สุด สิ้นเปลืองเงินและวัสดุอุปกรณ์น้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันคนที่เราใช้นั้นมีความสุข มีความพอใจที่จะให้ผู้บริหารใช้ พอใจที่จะทำตามผู้บริหารต้องการ

หน้าที่ของผู้บริหารเกี่ยวกับการบริหารงานบุคลากร สรุปได้ดังนี้

1. แบ่งหน้าที่รับผิดชอบและอำนาจในการดำเนินงานให้แก่บุคลากรแต่ละคน
2. กำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติงานให้เป็นที่ยอมรับแก่บุคลากรทุกคน
3. หาทางให้บุคลากรแต่ละคนได้พัฒนาตนเอง
4. สร้างบรรยากาศในการทำงานให้บุคลากรรักอาชีพและองค์กรของตนเอง
5. ปกครองให้ทุกคนได้รับความสุข ความเป็นธรรม ความเสมอภาค และภราดรภาพ
6. รับฟังความคิดเห็นจากบุคลากรทุกฝ่าย

กระบวนการในการบริหารงานบุคลากร สรุปได้ดังนี้

1. การวางแผนกำลังคนหรือการจัดอัตรากำลังคน
2. การรับบุคลากรเข้าทำงานเมื่อโรงเรียนมีตำแหน่ง
3. การคัดเลือกบุคลากร

4. การนำบุคคลเข้าสู่งาน
5. การพัฒนาบุคลากร
6. การประเมินบุคลากร
7. การตอบแทนบุคลากรในรูปแบบของเงินเดือน ค่าจ้าง ฯลฯ
8. การสร้างสภาพความมั่นคงในการทำงาน
9. การพิจารณาให้พ้นจากงาน

3. การบริหารงานธุรการ

ความหมายของงานธุรการ พณีส หันนาคินทร์ (2534) ได้ให้ความหมายของงานธุรการไว้ว่า คือ งานอื่น ๆ นอกเหนือจากงานด้านวิชาการ งานธุรการเป็นเครื่องช่วยให้ความสะดวกและส่งเสริมด้านวิชาการ ช่วยให้โรงเรียนดำเนินกิจการอยู่ได้

ขอบข่ายของงานธุรการ พณีส หันนาคินทร์ (2534) กำหนดไว้ สรุปได้ดังนี้

1. งานเกี่ยวกับสารบรรณ
2. งานเกี่ยวกับการเงิน
3. งานเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณประจำปี
4. งานเกี่ยวกับการควบคุมพัสดุครุภัณฑ์
5. งานเกี่ยวกับนักเรียน
6. งานเกี่ยวกับการดูแลรักษาอาคารสถานที่
7. งานเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์

4. การบริหารงานด้านอาคารสถานที่

ความหมายของงานการบริหารอาคารสถานที่ วิจิตร ศรีสอ้าน (2528) ได้ให้ความหมายพอสรุปได้ว่า “ประมวลความต้องการด้านอาคารสถานที่ จัดทำผังแม่บทด้านอาคารสถานที่ ดูแลการพัฒนาอาคารสถานที่ให้เป็นไปตามแผนและจัดดูแลรักษาอาคารสถานที่”

ส่วนวัตถุประสงค์หลักของการบริหารอาคารสถานที่ พณีส หันนาคินทร์ (2534) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การรักษาสภาพของอาคารให้อยู่ในสภาพที่สามารถสนองความต้องการ
2. การวางแผนการใช้อาคารสถานที่ให้คุ้มค่า
3. การจัดอาคารสถานที่ให้อยู่ในสภาพที่ดีพอ
4. จัดอาคารสถานที่และบริเวณให้ดูงามตา

สำหรับการดูแลรักษาอาคารสถานที่ สรุปได้ดังนี้

1. ศึกษาถึงลักษณะของอาคารสถานที่ที่ใช้แล้วศึกษาถึงสิ่งที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย
2. พยายามรักษาส่วนต่างๆ ของอาคารให้อยู่ในสภาพที่เหมือนเดิมเสมอ
3. การติดตั้งอุปกรณ์ตลอดจนวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม

ต่อการใช้และทำความเสียหายแก่อาคารน้อยที่สุด

4. พยายามขจัดสิ่งที่จะทำความเสียหายแก่อาคาร
5. รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย
5. การบริหารงานด้านกิจการนักเรียน

งานกิจการนักเรียน ญาณุ สาธ (2526) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การบริหารและนิเทศบรรดากิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ที่ไม่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในห้องเรียน”

ประเภทของกิจกรรมนักเรียน การจัดกิจกรรมนักเรียน กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนะให้จัด 10 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมลูกเสือหรือยุวกาชาดหรือหรือเนตรนารีหรือกิจกรรมผู้บำเพ็ญประโยชน์
2. กิจกรรมศาสนา
3. กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย
4. กิจกรรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์
5. กิจกรรมห้องสมุด
6. กิจกรรมส่งเสริมการใช้สินค้าไทย
7. กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม
8. กิจกรรมทัศนศึกษา
9. กิจกรรมนันทนาการ
10. กิจกรรมส่งเสริมวิชาการต่าง ๆ ในหลักสูตร

ญาณุ สาธ (2526) ได้กำหนดหัวข้อ (ขอบข่าย) การบริหารกิจการนักเรียน ไว้ดังนี้

1. การสำมะโนนักเรียนและการทำนายปริมาณนักเรียน
2. การรับนักเรียน การแบ่งกลุ่ม และการเลื่อนชั้น
3. การรายงานเกี่ยวกับนักเรียน
4. การรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน
5. การบริการเกี่ยวกับสุขภาพนักเรียน
6. กิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน

การบริหารงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน

โรงเรียนกับชุมชนจำเป็นอย่างที่สุดที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันเพราะหากความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนอยู่ในระดับที่ไม่ดีแล้ว การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของโรงเรียนยากที่จะประสบความสำเร็จ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเป็นภารกิจที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภารกิจการบริหารด้านอื่น ๆ

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิตติ ชีรศาสน์ (2539) ได้ให้ความหมายพอสรุปได้ว่า “การเผยแพร่พระพุทธศาสนาและข่าวสารต่าง ๆ ด้านหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ตลอดจนนโยบายและจุดประสงค์ของโรงเรียน ให้ชุมชนทราบ และในขณะเดียวกันโรงเรียนก็จะได้ทราบความคิด ความต้องการของชุมชนด้วย เพื่อจะนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของทั้ง 2 ฝ่าย

ความมุ่งหมายการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

สุพิชญา ชีระกุล (อ้างใน สุแทน โคตรภูเวียง, 2533) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายจากการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ดังนี้

1. เพื่อสร้างเสริมสัมพันธภาพระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้มาร่วมมือปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย

2. เพื่อสร้างเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของแก่ชุมชน

3. เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

4. เพื่อฟื้นฟูรักษาวัฒนธรรมของชุมชน

5. เพื่อสร้างความกลมเกลียวระหว่างบ้านกับโรงเรียน

แนวทางสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

นาฏเกลียว สุมวงศ์ (อ้างใน สุแทน โคตรภูเวียง, 2533) ได้เสนอวิธีการที่โรงเรียนกับชุมชนจะร่วมมือกันสร้างความเจริญให้กับชุมชน ดังนี้

1. จัดให้มีกรรมการการศึกษาของโรงเรียนมาจากการเลือกตั้งของประชาชน

2. เปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้อาคารเรียนสถานที่ของโรงเรียน

3. จัดหลักสูตรให้สัมพันธ์กับชุมชน

4. จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทกับทางโรงเรียนมาก

ยิ่งขึ้น

บทบาทของผู้บริหารเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. ประสานงานราชการแก่ชุมชน

2. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3. ประชาสัมพันธ์โรงเรียน
4. การใช้ชีวิตร่วมกับชุมชน
5. สร้างสัมพันธ์ภาพต่อบิดามารดาและผู้ปกครอง
6. สร้างความสัมพันธ์ต่อนักเรียนและศิษย์เก่า

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงราย มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ โดยเปิดสอนเป็นโรงเรียนที่จัดสอนเฉพาะระดับมัธยมศึกษาตอนต้นระดับเดียว จำนวน 7 โรง และเปิดสอนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 7 โรง รวมเป็น 14 โรง มีครูจำนวน 160 คน นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 5,510 คน นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 884 คน รวมทั้งสิ้น 6,394 คน ดังรายละเอียดตารางที่ 1 (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย, 2544)

ตารางที่ 1 สถิตินักเรียนและครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2544

จังหวัดเชียงราย

ที่	โรงเรียน	มัธยมศึกษาตอนต้น				มัธยมศึกษาตอนปลาย				ครู	
		ม.1	ม.2	ม.3	รวม	ม.4	ม.5	ม.6	รวม	บรรพชิต	คฤหัสถ์
1	พุทธวิงส์วิทยา	144	127	101	372	0	0	0	0	15	4
2	วัดเวียงชัยพิทย	80	76	74	230	0	0	0	0	9	1
3	วัดแม่คำวิทยา	48	43	43	134	0	0	0	0	4	4
4	วัดวิเชตรมณี	26	31	38	95	4	6	12	22	4	1
5	วัดไชยสถานวิทยา	57	52	45	154	27	18	14	59	7	4
6	โสภณจริยธรรมวิทยา	126	63	61	250	0	0	0	0	13	11
7	วัดศรีแจ้งใต้รัตนวิทยา	61	61	58	180	29	8	8	45	4	4
8	วัดป่าตาลใต้	70	65	38	173	0	0	0	0	6	3
9	วัดสันหนองบัววิทยา	96	76	84	256	30	12	9	51	7	7
10	วัดอามาศย์	111	115	103	329	62	59	26	147	8	5
11	วัดใหม่ไค้วิทยา	17	14	19	50	0	0	0	0	3	1
12	ชยาภิวัฒน์วิทยา	102	74	73	249	44	28	23	95	6	11
13	วัดบุญเรืองวิทยา	51	48	42	141	0	0	0	0	5	2
14	วัดเจดีย์หลวงวิทยา	49	45	48	142	8	3	12	23	7	4
รวม		1,038	890	827	2,755	204	134	104	442	98	62

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพการ จัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย และพบว่า ในการบริหารงาน และการดำเนินงานการศึกษาพระปริยัติธรรมเท่าที่ผ่านมา คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการสอนเท่านั้น ส่วนการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมการศึกษาเป็นหน้าที่ของสำนักเรียน นอกจากนั้นคณะสงฆ์เน้นการศึกษาในแนวตั้ง แต่ไม่เน้นการศึกษาในแนวนอนโดยไม่มุ่งความสนใจให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาได้ทั่วถึง ตลอดจนการจัดการศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่มีการรวมทุน รวมกำลังของแต่ละวัดจัดการศึกษาขึ้นตามความสามารถและทุนทรัพย์

ต่อมา สุแทน โคตรภูเวียง (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาคคณะสงฆ์ 9 โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้บริหาร และครูที่ปฏิบัติงานและทำการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาคคณะสงฆ์ 9 ผลการวิจัยพบว่า

1. โครงสร้างการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาคคณะสงฆ์ 9 ส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างการบริหารที่คล้ายคลึงกัน คือ แบบโครงสร้างสายงานหลัก โดยมีผู้จัดการเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด รองลงมาคือครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หัวหน้าฝ่ายรับผิดชอบงานฝ่ายต่าง ๆ ลดหลั่นลงมา ซึ่งมักจะมี 4 ฝ่าย คือ ธุรการ วิชาการ ทะเบียน และปกครอง

2. ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความเห็นว่า โรงเรียนได้ปฏิบัติงานบริหารการศึกษาทั้ง 6 ด้าน คือ วิชาการ บุคลากร ธุรการ กิจกรรมนักเรียน อาคารสถานที่ และความสัมพันธ์กับชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง

3. ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบริหารส่วนใหญ่ เกิดจากโครงสร้างการบริหารที่ขาดความชัดเจน และเกิดจากการขาดแคลนปัจจัยการบริหารที่สำคัญได้แก่ เงิน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรที่มีความสามารถทางการศึกษา

อีกทั้ง ทวี บุญมี (2535) ได้ศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรม ส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตร พระปริยัติธรรมแผนกธรรมอย่างชัดเจน นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

2. การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ครูส่วนมากไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนให้ทราบ ครูมักจะใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลัก และมักใช้กระดานและชอล์คเป็นอุปกรณ์การสอน เข้าอาวาสเห็นว่านักเรียนขาดความสามารถในด้านปฏิบัติ

3. ผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยังไม่เป็นที่น่าพอใจนัก และประกาศนียบัตรยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก

4. ครูสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และทางราชการอย่างพอเพียง

5. การร่วมมือระหว่างวัดและโรงเรียนในการจัดหาแหล่งความรู้ เช่น หนังสือเพื่อการศึกษาค้นคว้ามีน้อยมาก

ส่วน ฐิริสา ปราบริปู (2535) ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีปัญหาในการบริหารงานวิชาการ บุคลากร ธุรการและการเงิน อาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม กิจกรรมนักเรียน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สาเหตุสำคัญของปัญหาเกิดจากปัญหาทางการเงิน วัสดุอุปกรณ์ คน และวิธีการจัดการ

นอกจากนี้ สุจิต เหมวัล (2536) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหาการบริหารหลักสูตรโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 9 พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีปัญหาในการบริหารหลักสูตรในทุกด้าน ได้แก่ ไม่มีเอกสารหลักสูตรสำหรับครู ครูสอน ไม่ตรงตามสาขาวิชาที่จบการศึกษา ไม่มีการสอนภาคปฏิบัติในวิชาที่กำหนดให้ปฏิบัติ เนื่องจาก ขาดแคลนสื่อและวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน ไม่มีห้องสมุด และไม่มีการติดตามประเมินผล การปฏิบัติการสอนของครู

อีกทั้ง สำเร็จ อุดแดง (2537) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการในด้านการศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดน่าน พบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในด้าน ผู้เรียน ผู้สอน การจัดการของสำนักเรียน อุปกรณ์การเรียนการสอนและงบประมาณสนับสนุน มีความพร้อมในระดับปานกลาง และมีความต้องการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญมากที่สุด

สำหรับ สวัสดิ์ สายขุนทด (2537) ได้ศึกษาปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดมหาสารคาม พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประสบปัญหาการดำเนินงาน ด้านวิชาการ ด้านธุรการและการเงิน และด้านอาคารสถานที่ในระดับมาก รองลงมาได้แก่ ปัญหาด้านบุคลากร และด้านการประชาสัมพันธ์กับชุมชน ส่วนด้านกิจกรรมนักเรียน ประสบปัญหาในระดับน้อย

ในปีต่อมา สุรัชย์ ขยัน (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินการจัดการศึกษาด้าน ปรียัตติธรรม ของคณะสงฆ์ จังหวัดลำพูน พบว่า

1. การจัดการศึกษาด้านพระปริยัตติธรรมยังไม่เป็นไปตามความต้องการของหน่วยงานและ ผู้เกี่ยวข้องกับการศาสนาเท่าที่ควร
2. ในด้านปัจจัยพื้นฐานในการจัดการศึกษา ยังมีความเหมาะสมน้อย โดยเฉพาะด้าน อาคารสถานที่ การจัดการ วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ ยังไม่สอดคล้องกับเกณฑ์
3. ในด้านกระบวนการจัดการศึกษา อยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมทั้ง 3 ด้าน คือ การบริหาร และการบริการการศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการศึกษา
4. สภาพการจัดการศึกษา ยังมีความเหมาะสมน้อย การจัดการศึกษายังไม่ทั่วถึง คุณภาพ ยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

นอกจากนั้น นิคม สมบุตร (2540) ได้ศึกษาสภาพการวางแผนพัฒนาโรงเรียนพระปริยัตติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดลำพูน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้ในเรื่องการวางแผนต่ำ อยู่ ในระดับควรปรับปรุง

และ สโรช รัตนมาศ และคณะ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการบริหารการศึกษาของผู้จัดการ / ครูใหญ่ ในโรงเรียนพระปริยัตติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา ของ จังหวัดน่าน พบว่า

1. การบริหารด้านบุคลากรของผู้จัดการ/ ครูใหญ่ในโรงเรียนพระปริยัตติธรรม แผนกธรรม ปรากฏว่า ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา มีผลการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง ทั้ง 3 แผนก
2. การบริหารงานด้านการเงินของผู้จัดการ/ครูใหญ่ในโรงเรียนพระปริยัตติธรรม ทั้งแผนก ธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา มีผลการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง
3. การบริหารงานด้านบริหารและการจัดการของผู้จัดการ / ครูใหญ่ ในโรงเรียน พระปริยัตติธรรม ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา มีผลการบริหารอยู่ในระดับมาก
4. เปรียบเทียบการบริหารงานด้านบุคลากรของผู้จัดการ / ครูใหญ่ในโรงเรียน พระปริยัตติธรรมทั้ง 3 แผนก พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และแผนก ที่แตกต่างกัน คือแผนกธรรมกับแผนกสามัญศึกษา และแผนกธรรมกับแผนกบาลี ส่วนแผนกบาลี กับแผนกสามัญศึกษาไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
5. เปรียบเทียบการบริหารงานด้านการเงินของผู้จัดการ / ครูใหญ่ ในโรงเรียนพระปริยัตติ ธรรมทั้ง 3 แผนก พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

6. เปรียบเทียบการบริหารงานด้านวัสดุอุปกรณ์ของผู้จัดการ / ครูใหญ่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้ง 3 แผนก พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และแผนกที่แตกต่างกัน คือ แผนกธรรมกับแผนกสามัญศึกษา นอกนั้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

7. เปรียบเทียบการบริหารงานด้านวัสดุอุปกรณ์ของผู้จัดการ / ครูใหญ่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้ง 3 แผนก พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และแผนกที่แตกต่างกัน คือ แผนกธรรมกับแผนกสามัญศึกษา นอกนั้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ว่า การศึกษาของพระสงฆ์ได้รับการเอาใจใส่ช่วยเหลือและพัฒนาจากรัฐน้อยมากมาเป็นเวลานาน การเปลี่ยนแปลงแก้ไขเป็นไปอย่างล่าช้า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จในการศึกษายังไม่เป็นที่น่าพอใจ การพัฒนาบุคลากรทางศาสนา มีปัญหาในการจัดการศึกษา โดยที่ผู้จัดการศึกษาและผู้รับการศึกษาต้องต่อสู้แก้ไขโดยลำพังเป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่สนใจในการพัฒนาการศึกษาของสงฆ์ยังอยู่ในขอบเขตจำกัด ดังนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาของพระสงฆ์โดยตรงยังไม่ปรากฏมากนัก นักการศึกษาควรให้ความสนใจ และช่วยพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์ให้เป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในโอกาสต่อไป